

RAAP-Notitie 943

Stateterrein Epemastate te Ysbrechtum

Gemeente Sneek

**Een archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek en
geofysisch onderzoek)**

Colofon

Opdrachtgever: Noordpeil Landschapsarchitecten

Project: Archeologisch vooronderzoek Stinsterrein Epemastate te Ysbrechtum

Titel: Stateterrein Epemastate te Ysbrechtum; gemeente Sneek; een archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek en geofysisch onderzoek)

Status: eindversie

Datum: december 2004

Auteur: drs. R. Schiferli

Bestandsnaam: L:\Qxpress\Notities\2004\SNEEP\N0943-SNEEP.doc

Projectcode: SNEEP

Projectleider: drs. P.A.M.M. van Kempen

Projectmedewerker: D. van den Berg

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 1347

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: niet van toepassing

Autorisatie: drs. J. Molema

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2004

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

- informatie paneel
- state / stins / boerderij / kerk
- visualiseren op maai veld niveau

Samenvatting

In oktober 2004 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Noordpeil Landschapsarchitecten een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd op het noordelijke deel van het stateterrein Epemastate te Ysbrechtum. Het terrein is eigendom van de Stichting Epema State. Doel van het onderzoek was het in kaart brengen van eventueel aanwezige resten van de voormalige stins, de voorloper van de huidige Epemastate. Het stateterrein is een archeologisch monument (CMA-code 10H-032). Het archeologisch vooronderzoek bestond uit een zeer beknopt bureauonderzoek gevolgd door een veldonderzoek. Het veldonderzoek bestond uit een geofysisch onderzoek door middel van elektrische weerstandsmetingen en een booronderzoek.

Het stateterrein bevindt zich op de zuidflank van de middeleeuwse dorpsterp Ysbrechtum. De dorpsterp is een terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 10H-028). De 14e of 15e eeuwse stins is de voorganger van de huidige Epemastate. Van deze stins, een versterkte (stenen) boerderij in de vorm van een woontoren en bedrijfsgebouwen, zijn geen afbeeldingen of beschrijvingen bekend. Vermoedelijk heeft deze stins gestaan tussen de huidige Epemastate en de ten noordwesten daarvan gelegen kerk van Ysbrechtum (mondelijke mededeling mevr. Van der Laan van Noordpeil Landschapsarchitecten). In 1566 werd de boerderij (stins) Epingaguedt genoemd (Elward en Karstkarel, 1990).

In het onderzoeksgebied zijn laat-middeleeuws kogelpotaardewerk, fosfaatvlekken en botresten aangetroffen. Er is een met zand gevulde sleuf aangetroffen, mogelijk betreft dit funderingszand van de stins. Tijdens onderhavig onderzoek zijn geen goed geconserveerde archeologische resten (zoals funderingen) van de stins aangetroffen. Deze kunnen zich elders in of net buiten het onderzoeksgebied bevinden. Het was door terreinomstandigheden niet mogelijk het hele onderzoeksgebied geofysisch te onderzoeken.

Het stinsterrein ligt op het stateterrein, het volledige stateterrein heeft de status van beschermd Rijksmonument. Aanbevolen wordt daarom voor verdere inrichtingsplannen contact op te nemen met de gemeente Sneek, afdeling Monumentenbeheer.

Aanbevolen wordt om de archeologische status van het stateterrein als 'terrein van hoge archeologische waarde' te handhaven. Deze status heeft geen directe juridische betekenis. Hoewel geen resten van de stins in het onderzoeksgebied zijn aangetroffen, is het goed mogelijk dat die zich nog op het stateterrein bevinden. Aanbevolen wordt om bodemingrepen te vermijden met oog op de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten van de stins en/of de terp Ysbrechtum. Uit

wetenschappelijk/historisch oogpunt is het waardevol een aanvullend archeologisch veldonderzoek uit te laten voeren. Indien aanvullend onderzoek resten van de stins duidelijk in beeld brengt, kunnen deze gegevens worden gebruikt voor de herinrichting van het stinsterrein.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In oktober 2004 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in opdracht van Noordpeil Landschapsarchitecten een archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek en geofysisch onderzoek) uitgevoerd op het stateterrein Epemastate te Ysbrechtum, gemeente Sneek. Het terrein is eigendom van de Stichting Epema State. Doel van het onderzoek was het in kaart brengen van eventueel aanwezige resten (waaronder funderingen) van de voormalige stins in het noorden van het stateterrein. Deze stins was de voorloper van de huidige Epemastate.

De Stichting Epema State is voornemens het stateterrein te herinrichten. Hierbij wil zij onder andere de voormalige stins aan het oppervlak visualiseren.

1.2 Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft het noordelijke deel van het stateterrein Epemastate, een archeologisch monument (CMA-code 10H-032). Het ligt aan de Epemawei in Ysbrechtum. Het onderzoeksgebied heeft een oppervlakte van circa 0,25 ha. Het onderzoeksgebied bevindt zich tussen de kerk van Ysbrechtum en het omgrachte eiland waarop de huidige Epemastate ligt. Het onderzoeksgebied is begroeid met bomen en er bevindt zich een kleine moestuin.

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het archeologisch vooronderzoek bestond uit een zeer beknopt bureauonderzoek gevolgd door een veldonderzoek. Het veldonderzoek bestond uit een geofysisch onderzoek door middel van elektrische weerstandsmetingen en een booronderzoek. Het archeologisch vooronderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA; Voorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001).

Enkele vaktermen worden achter in dit rapport beschreven (zie verklarende woordenlijst).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Voorafgaand aan het veldonderzoek is een beknopt bureauonderzoek uitgevoerd. Tijdens een dergelijk onderzoek worden gegevens over het onderzoeksgebied bestudeerd. Op deze wijze wordt inzicht verkregen in de historische ontwikkeling van het terrein. Tevens kan zo'n onderzoek informatie opleveren over de ligging en omvang van gebouwen en andere structuren. Dit is van belang voor de planning van het veldwerk en de interpretatie van de resultaten daarvan.

Naast de bestudering van historische gegevens over de stins zijn archeologische, bodemkundige en landschappelijke gegevens verzameld. Ten behoeve van het onderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- De databestanden van het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort en van het Centraal Monumenten Archief (CMA).
- Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland; zoo in't algemeen, als in haare XXX bijzondere Grietenijen (Schotanus à Sterringa, 1718).
- Kadastraal minuutplan van Nieuwdorp, sectie C, Ysbrechtum, blad 2, 421-424, schaal 1:2500, landmeter L. van Diggelen, zonder jaartal (circa 1825-1830).
- Nieuwe atlas van de provincie Friesland (Eekhoff, 1859).
- de Topografische en Militaire topografische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (1851-1855), schaal 1:50.000 (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990).
- Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000; Kaartblad 10 West Sneek (Stiboka, 1974).
- Grote Provincie Atlas, schaal 1:25.000. Friesland (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1995).

2.2 Resultaten

Geologie en bodem

Het onderzoeksgebied ligt in een (voormalige) getijdeafzettingsvlakte (kweldergebied). De bodem (klei) bestaat uit kalkarme knippige poldervaaggronden (Stiboka, 1974: code gMn88C).

Landschapsgenese

De bewoningsmogelijkheden in het kustgebied van Noord-Nederland werden tot de 11e eeuw sterk beïnvloed door de afwisseling van mariene transgressies en regressies, waarbij tijdens transgressieperioden bewoning slechts op hogere delen van het

landschap mogelijk was (op kwelderwallen en op terpen). Vanaf de 11e eeuw werd waterbeheer beter mogelijk; hierbij werden dijken opgeworpen en sluizen gebouwd en werden samenwerkingsverbanden opgericht om tot een goede waterbeheersing te komen. Vanaf de 11e eeuw vond uitbreiding van de bewoning plaats naar die gebieden die voorheen vanwege het water niet bewoond konden worden.

Archeologie

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van het stateterrein Epemastate. Het laat-middeleeuwse stinsterrein is een terrein van hoge archeologische waarde en staat geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Friesland (CMA-code 10H-032, monumentnummer 10153). Het (huidige) stateterrein bevindt zich op de zuidflank van de middeleeuwse dorpsterp Ysbrechtum, eveneens een terrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 10H-028, monumentnummer 10149). In het dorp Ysbrechtum heeft de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in 1977/1978 een opgraving uitgevoerd.

Historie

De laat-middeleeuwse (14e of 15e eeuwse) stins is de voorganger van de huidige Epemastate. Van deze stins, een versterkte woontoren met bijgebouwen (schuren), zijn geen afbeeldingen of beschrijvingen bekend. Vermoedelijk heeft deze stins gestaan tussen de huidige Epemastate en de ten noordwesten daarvan gelegen kerk van Ysbrechtum (mondelinge mededeling mevr. Van der Laan, Noordpeil Landschapsarchitecten, 2004). In 1566 werd de boerderij (stins) Epingaguedt genoemd (Elward & Karstkarel, 1990). Het stateterrein ligt aan de zuidelijke grens van de dorpsterp Ysbrechtum die uit de Middeleeuwen dateert (ARCHIS). Op de bodem- en geologische kaart staat Ysbrechtum tegenwoordig nog als terp aangeduid (Stiboka, 1974; Ter Wee, 1976).

De huidige Epemastate is rond 1630 gebouwd. Over het exacte bouwjaar is geen duidelijkheid. Op de website van de Epemastate wordt 1625 genoemd als bouwjaar. De boerderij (stins) werd omstreeks 1615 eigendom van Idts van Alberda en in 1637 werd het huis (de state) door Martinus Gravius gekocht (Elward & Karstkarel, 1990). De state wordt in 1651 beschreven: 'state en landen Epema genaamd met huizinge, schuur, koe- en brouwhuis, een mooi poort en toren, hoven, singels een tuinmanshuis en schiphuis'. De state is dan nog betrekkelijk nieuw. Rond 1683 vinden er verbouwingen (mogelijk ook uitbreidingen) plaats. De buitenplaats staat voor het eerst afgebeeld op een tekening van Stellingwerf uit 1723. Hierop zijn geen (resten van) de stins afgebeeld. In 1822, 1878 en 1894/1895 vonden verbouwingen plaats aan de state (Elward en Karstkarel, 1990).

radetzky

behorende bij
boerderij =
geen stins

Rita Mulder - radetzky

Schootanus: wel boerderij +
terp.

3 Veldonderzoek

3.1 Methoden

Weerstandsonderzoek

Bij een weerstandsmeting wordt de elektrische weerstand van de bodem gemeten. Hierbij gaat het om het vaststellen van een verschil in weerstand tussen de archeologische resten en het omringende bodemmateriaal. De weerstandswaarde wordt hoofdzakelijk bepaald door de grondsoort en de mate waarin de bodembestanddelen vocht vasthouden. Doordat water goed geleidt, geeft bijvoorbeeld vochtige klei een lagere weerstand dan droog zand. Organisch materiaal (zoals een humeuze grachtvulling) houdt veel vocht vast en levert daardoor ook lagere weerstandswaarden op. Een fundering daarentegen houdt in het algemeen minder vocht vast en levert in de metingen hogere weerstandswaarden op dan het omringende bodemmateriaal. Lijnvormige structuren (zoals funderingen, uitbraaksleuven, sloten en grachten) zijn in de metingen meestal gemakkelijker te herkennen dan willekeurig verspreide grondsporen (bijv. ondiepe kuilen). Een opgebrachte laag of sterk verstoorde top van de bodem kan de waarde van de metingen en het weerstandspatroon overigens in hoge mate beïnvloeden. Om de resultaten van het weerstandsonderzoek met succes voor de beantwoording van archeologische onderzoeksvragen te kunnen gebruiken, moeten de archeologische resten:

wat betreft de meetwaarde voldoende contrast met de omgeving vertonen;
zich binnen het meetbereik van de toegepaste techniek bevinden;
te onderscheiden zijn van andere eventuele (natuurlijke of antropogene) verstoringen.

De weerstandsmetingen worden uitgevoerd met behulp van een RM15 weerstandsmeter met ingebouwde datalogger (geautomatiseerde dataopslag). De metingen worden uitgevoerd met behulp van 4 elektroden. Twee elektroden staan gedurende de meting vast op één plaats buiten het te onderzoeken terrein. De twee overige zijn mobiel en worden op regelmatige afstanden in het te onderzoeken terrein in de grond gestoken. De mobiele elektroden bepalen de waarde van de meting: via een van deze elektroden wordt de stroom de grond in gestuurd, terwijl de andere elektrode de spanning meet. Hieruit wordt dan de weerstand berekend. De afstand tussen de mobiele elektroden (elektrodenafstand) bepaalt tot welke diepte gemeten wordt. Bij een afstand van 1 m wordt de weerstand gemeten tot ongeveer 1 m diepte vanaf de oppervlakte. Niet de weerstand op een bepaalde diepte wordt gemeten, maar de weerstand van het bodemvolume. Hoe groter de afstand tussen de elektroden, hoe groter het bodemvolume is dat de meetwaarde bepaalt. De kans dat kleine afwijkingen in de metingen naar voren komen, is bij een grote

elektrodenafstand geringer. Een grotere afstand levert doorgaans een minder gedetailleerd meetresultaat op. Bij de RM15 weerstandsmeter kan de elektrodenafstand variëren van 0,25 tot 1,5 m. De keuze is afhankelijk van de diepte waarop de archeologische resten worden verwacht en de verwachte afmeting van deze resten. Omdat een meting op 1 punt onvoldoende informatie geeft, zijn meerdere metingen noodzakelijk. Hiertoe wordt over het te meten terrein een grid van 1 bij 1 m uitgezet. Op elk kruispunt van dit grid wordt de weerstandswaarde gemeten. Tijdens het weerstandsonderzoek in het onderzoeksgebied is een elektrodenafstand van 1,0 m gehanteerd.

Er is een gebied van 30 bij 50 m met behulp van weerstandsmetingen onderzocht (figuur 1; bijlage 2).

Booronderzoek

Om inzicht te krijgen in de opbouw van de bodem in het onderzoeksgebied is booronderzoek uitgevoerd. Tijdens het booronderzoek worden in de regel zowel geologische, bodemkundige als archeologische verschijnselen geregistreerd. Deze gegevens zijn van groot belang voor het optimaliseren van de instellingen van de geofysische apparatuur en de interpretatie van de resultaten van het weerstandsonderzoek. De opbouw van de bodem en de aard van het bodemmateriaal kunnen het meetresultaat beïnvloeden. Daarnaast is het booronderzoek van belang om informatie te verkrijgen over de aard en de diepteligging van structuren die bij het weerstandsonderzoek in kaart zijn gebracht. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan puinlagen, funderingen of grachten. Verder kan het booronderzoek gegevens opleveren die tijdens het weerstandsonderzoek, bijvoorbeeld vanwege een te diepe ligging of een te droge bodem, niet zijn vastgesteld.

Het booronderzoek is uitgevoerd met behulp van een Edelmanboor met een diameter van 7 cm (boringen tot ca. 1,2 m -Mv) en een gutsboor met een diameter van 3 cm (boringen tot maximaal 3 m -Mv). Op het stinsterrein zijn de boringen gezet in 2 raaien. Er is geboord tot in de onverstoorde (natuurlijke) ondergrond.

De boringen zijn beschreven onder andere conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-Instituut, 1989) en met meetlinten ingemeten (x- en y-waarden). Genoteerd zijn onder meer de diepte, textuur, kleur en samenstelling van bodemverschijnselen alsmede archeologische indicatoren (zoals aardewerk, al dan niet verbrand bot, natuursteen, houtskool, verbrande leem, baksteen en fosfaatvlekken). Na het boren zijn de boorgaten zorgvuldig dichtgemaakt. Met waterpassen is van elke boring de hoogte ten opzichte van het NAP bepaald. Hierbij is gebruik gemaakt van een bekende hoogte, namelijk b.o.b. (binnen onderkant buis) van een buis die uitkomt in de noordoostelijke hoek van de gracht om de huidige state. De b.o.b heeft een hoogte van +0,51 m NAP.

3.2 Resultaten

Weerstandsonderzoek

Er is een gebied van 30 x 50 m met behulp van de weerstandsmeter onderzocht (figuur 1). Door de aanwezigheid van een compostbak, bomen en struiken was het

onmogelijk om verder naar het noordoosten en verder naar het noordwesten te meten.

In het gemeten gebied zijn drie zones met hoge tot zeer hoge weerstandswaarden vastgesteld. In het noordelijke deel van het gemeten gebied is een noordwest-zuidoost georiënteerde rechthoekige zone van 9 x 17 m met hoge weerstandswaarden zichtbaar. In het midden van het gemeten gebied is een rechthoekig gevormde zone van ongeveer 13 x 28 m zichtbaar waarin hoge, middelhoge en middellage weerstandswaarden voorkomen (hierin is boring 2 gezet). In het westelijke deel is een langgerekte, onregelmatig gevormde baan van ongeveer 8 x 40 m met hoge en zeer hoge weerstandswaarden zichtbaar (hierin is boring 4 gezet).

In het gemeten gebied zijn drie zones met lage tot zeer lage weerstandswaarden te zien. In het zuidwestelijke deel is een noordwest-zuidoost georiënteerde zone van circa 10 x 30 m met lage tot zeer lage weerstandswaarden zichtbaar (deze zone wordt aan de westzijde onderbroken door het uiteinde van een zone met hoge tot zeer hoge weerstandswaarden). Ter plaatse van boring 3 bevindt zich een smalle noordoost-zuidwest georiënteerde zone van 2 x 28 m met lage tot middellage weerstandswaarden. Ter plaatse van boring 1 is een noordoost-zuidwest georiënteerde zone van 5 x 47 m met lage tot zeer lage weerstandswaarden zichtbaar, waarin enkele vlekken (eilandjes) met hoge weerstandswaarden te zien zijn.

Booronderzoek

In totaal zijn tijdens het veldonderzoek 8 boringen gezet (figuur 1; bijlage 3, boorbeschrijvingen). In het algemeen ziet de bodemopbouw er als volgt uit: de toplaag, een Ah-horizont van 5-15 cm dikte (bouwvoor), is een sterk humeuze (venige) klei. Daaronder bevindt zich een grijze (soms groengrijze of bruingrijze), sterk siltige klei. In deze laag bevinden zich diverse archeologische indicatoren (bijlage 1, vondstenlijst). Vanaf gemiddeld 90 cm -Mv (minimaal 40, maximaal 125 cm -Mv) bevindt zich een lichtgrijze, matig siltige klei waarin soms ijzervlekken, plantenresten, schelpgruis, zand- of siltlaagjes voorkomen. In deze laag zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen (met uitzondering van boringen 4 en 5).

In de boringen 1 en 2 zijn aardewerk, fosfaat, enkele fragmenten bouwpuin en houtskool aangetroffen tussen 10 en 40 cm -Mv. De fragmenten houtskool in boring 2 zijn tot een diepte van 90 cm -Mv aangetroffen. Het aardewerk betreft grijsbakkend, laat-middeleeuws aardewerk. In boring 3 is een slootvulling aangetroffen, met tussen 45 en 50 cm -Mv een laag met veel bouwpuin en tussen 80 en 100 cm -Mv de humeuze slootbodem. Boring 4 is tot grote diepte (195 cm -Mv) verstoord (oude verstoring). Van 0 tot 30 cm -Mv is een opgebracht zandpakket aangetroffen. Hieronder bevonden zich tot 60 cm -Mv fragmenten bouwpuin in een zandige klei. Van 60 tot 195 cm -Mv bevond zich een pakket zand dat vermoedelijk is opgebracht (dus niet door natuurlijke sedimentatieprocessen is afgezet) en dat spikkels houtskool bevat. In boring 5 is tussen 45 en 55 cm -Mv veel onverbrand bot aangetroffen.

- reden onderzoek niet herinrichting
maar het maken van een informatie-
paneel

4 Interpretatie

De dorpsterp

In het onderzochte gebied zijn aardewerk uit de Late Middeleeuwen en fosfaatvlekken aangetroffen. Dit suggereert dat het stateterrein zich inderdaad op de zuidelijke rand van de middeleeuwse dorpsterp bevindt. In het onderzoeksgebied is te verwachten dat zich er resten van bewoning bevinden, omdat de dorpsterp zich tot in het onderzoeksgebied uitstrekt.

De stins

Rond boring 4 zijn resten van de stins aangetroffen; deze boring is gezet in een sleuf die opgevuld is met zand. De hoge tot zeer hoge weerstandswaarden die deze zone kenmerken worden veroorzaakt door de aanwezigheid van het zand in de ondergrond. Mogelijk betreft het een podium van zand, of een met zand gevulde sleuf die diende als basis voor de stenen fundering. Met name deze laatste funderingswijze is zeer gebruikelijk voor stinzen/steenhuizen in Noord-Nederland. Als hier inderdaad sprake is van een met zand gevulde sleuf die gerelateerd is aan een fundering, dan heeft zich mogelijk op deze plek (een deel van) de stins bevonden. De funderingen en het sloopafval zijn in dat geval verwijderd en mogelijk zijn dan de bakstenen hergebruikt bij de bouw van de huidige state rond 1625. Er zijn geen funderingen aangetroffen in het onderzoeksgebied.

De zone met hoge tot zeer hoge weerstandswaarden loopt door tot aan de grens van het perceel van het kerkhof. Vaak komt het voor dat een kerk en een stins naast elkaar liggen. Mogelijk heeft dit te maken met kerkstichting door de bewoners van de stins.

Een andere mogelijkheid is dat de stins zich in het westelijke deel van het onderzoeksgebied (in de moestuin, of tussen de moestuin en de kerk) of juist daarbuiten (in het grasland ten zuidwesten van de moestuin) heeft bevonden. In de westelijke punt van het onderzoeksgebied zijn tijdens onderhavig booronderzoek geen aanwijzingen de voor aanwezigheid van een stins aangetroffen. In en rond de moestuin kon door de aanwezigheid van bomen en struiken geen weerstandonderzoek plaatsvinden, waardoor dat deel van het onderzoeksgebied niet vlakdekkend is onderzocht. Opvallend is de aanwezigheid van onverbrand bot in boring 5. Mogelijk betreft het resten van een begraving. Hoewel de fragmenten te klein waren om de afkomst vast te stellen, is het botmateriaal vermoedelijk afkomstig van een (middel-)groot zoogdier.

Er is een gedempte sloot met resten archeologisch bouwpuin aangetroffen (boring 3). Dit bouwpuin is gezien de mate van vertering van de bakstenen vermoedelijk afkomstig van de stins. Hieruit kan worden afgeleid dat in de nabije omgeving een gebouw (de stins?) gestaan heeft, waarvan afbraakpuin werd gebruikt om de sloot te

bouwpuin
gevonden,
maar niet
in-situ!

het

dempen. De sloot is zichtbaar als een zuidzuidwest-noordnoordoost georiënteerde smalle zone met lage weerstandswaarden.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

In het onderzoeksgebied bevinden zich resten van de dorpsterp van Ysbrechtum. Er is middeleeuws kogelpotaardewerk aangetroffen. Mogelijk bevinden zich archeologische resten van de stins Epema in het onderzoeksgebied. Tijdens onderhavig onderzoek zijn geen goed geconserveerde archeologische resten (zoals funderingen) van de stins aangetroffen. Er is wel een met zand gevulde sleuf, mogelijk een funderingsbasis, aangetroffen. Elders in of net buiten het onderzoeksgebied kunnen zich ook nog archeologische resten van de stins bevinden. Het was door terreinomstandigheden niet mogelijk het hele onderzoeksgebied geofysisch te onderzoeken.

Het stinsterrein ligt op het stateterrein, het volledige stateterrein heeft de status van beschermd Rijksmonument. Aanbevolen wordt om de status van het stateterrein als 'terrein van hoge archeologische waarde' te handhaven. Hoewel geen goed geconserveerde resten van de stins zijn aangetroffen in het onderzoeksgebied is het goed mogelijk dat die zich nog op het stateterrein bevinden. Tevens vormt het stateterrein met de middeleeuwse dorpsterp van Ysbrechtum, een belangrijk cultuurhistorisch complex.

5.2 Aanbevelingen

Het stinsterrein ligt op het stateterrein, het volledige stateterrein heeft de status van beschermd Rijksmonument. Aanbevolen wordt daarom voor verdere inrichtingsplannen contact op te nemen met de gemeente Sneek, afdeling Monumentenbeheer. Deze kan in overleg met de Rijksdienst voor Monumentenzorg (RDMZ) te Zeist bekijken of het uitvoeren van een herinrichting past binnen de kaders van de status van het terrein als Rijksmonument. Wijzigingen aan Rijksmonumenten zijn vergunningsplichtig. Opgemerkt wordt dat niet alleen gebouwen onder de bescherming hoeven te vallen, maar soms ook de omringende tuinen, parken en andere waardevolle structuren (hekwerken, bijgebouwen e.d.). Een bodemingreep/herinrichting in bijvoorbeeld een beschermd park is derhalve ook vergunningsplichtig. Aanbevolen wordt om de archeologische status van het stateterrein als 'terrein van hoge archeologische waarde' te handhaven. Deze status heeft geen directe juridische betekenis, tenzij in het geldende bestemmingsplan deze status op de plankaart is aangeduid (bijvoorbeeld met de term: archeologisch waardevol) en een aanlegvergunningstelsel voor bescherming van het terrein zorg draagt.

Hoewel geen resten van de stins in het onderzoeksgebied zijn aangetroffen, is het goed mogelijk dat die zich nog op het stateterrein bevinden. Tevens vormt het stateterrein met de middeleeuwse dorpsterp van Ysbrechtum, een belangrijk cultuurhistorisch complex. Aanbevolen wordt om bodemingrepen te vermijden met oog op de mogelijke aanwezigheid van archeologische resten van de stins en/of de terp. Als de voorgenomen herinrichting van het onderzoeksgebied een wijziging/vrijstelling van het bestemmingsplan inhoudt, kan het bevoegd gezag (de Provincie) eisen dat een aanvullend archeologisch vooronderzoek en/of beschermende maatregelen worden ingesteld. Daarom is het raadzaam om contact op te nemen met de Provinciaal Archeoloog van de Provincie Fryslân (dhr. G.J. de Langen).

Uit wetenschappelijk/historisch oogpunt is het waardevol een aanvullend archeologisch onderzoek uit te laten voeren. Hierbij valt te denken aan een inventariserend veldonderzoek op het westelijke deel van het onderzoeksgebied (daar waar door de aanwezigheid van bomen, struiken en een compostbak tijdens onderhavig onderzoek geen vlakdekkend onderzoek plaats heeft kunnen vinden) en het weiland ten zuidwesten hiervan. Doel van het aanvullend archeologisch veldonderzoek is dan om te onderzoeken of zich archeologische resten van de stins in de ondergrond bevinden. Resultaten van het onderzoek kunnen dienen als leidraad voor de herinrichting van het terrein. Indien aanvullend onderzoek resten van de stins duidelijk in beeld brengt, kunnen deze gegevens worden gebruikt voor de herinrichting van het stinsterrein, zodanig dat recht wordt gedaan aan de oude situatie. Gedacht kan worden aan het visualiseren op maaiveldniveau van de eertijds aanwezige grachten en gebouwen.

Literatuur

- Brinkkemper, O., e.a. (redactie), 1989.** *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Eekhoff, W., 1859.** *Nieuwe atlas van de provincie Friesland*. Leeuwarden.
- Elward, R., & Karstkarel, P., 1990.** *Stinsen en states: Adelijk wonen in Friesland*. Friesche Pers Boekeryj bv, Drachten/Leeuwarden.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989.** *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Schotanus à Sterringa, B., 1718 (Facsimile-uitgave 1979).** *Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland; zoo in't algemeen, als in haare XXX bijzondere Grietenijen*. François Halma, Ljouwert.
- Schroor, M., 2003.** *De Atlas van Kooper: oude kaarten van de provincie Groningen*. Profiel Uitgeverij, Bedum.
- Stiboka, 1974.** *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 10 West en 10 Oost Sneek*. Stiboka, Wageningen.
- Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001.** *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Eindrapport van de Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.
- Wee, M.W. Ter, 1976.** *Geologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad Sneek, 10 West, Oost*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990.** *De Topografische en Militaire topografische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (1851-1855)*. In: Grote Historische Atlas van Nederland, schaal 1:50.000; deel 2 Noord-Nederland 1851-1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1995.** *Grote Provincie Atlas Friesland, schaal 1:25.000*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen/Leeuwarden.

Verklarende woordenlijst

state	Aanduiding in de provincie Friesland voor landhuis. States ontstonden vaak door vergroting van de middeleeuwse stinzen. Op de states werd in tegenstelling tot de stinzen permanent gewoond.
stins	Aanduiding in de provincie Friesland voor stenen middeleeuwse woontoren (versterkte boerderij). Oorspronkelijk bestond een stins uit slechts een toren. Het was een verdedigingstoren waarin men in tijden van onrust kon vluchten. Stins betekent steenhuis.
regressie	Periode waarin het water zich terugtrekt (door daling van de zee spiegel) na een periode van transgressie.
transgressie	Uitbreiding van de zee over het land, overstroming, veroorzaakt door stijging van de zeespiegel.
uitbraaksleuf	Sleuf van waaruit een fundering gesloopt is; deze ligt ter hoogte van de fundering en is gevuld met slooppuin en vormt daarom een aanwijzing voor de (voormalige) aanwezigheid van de fundering.

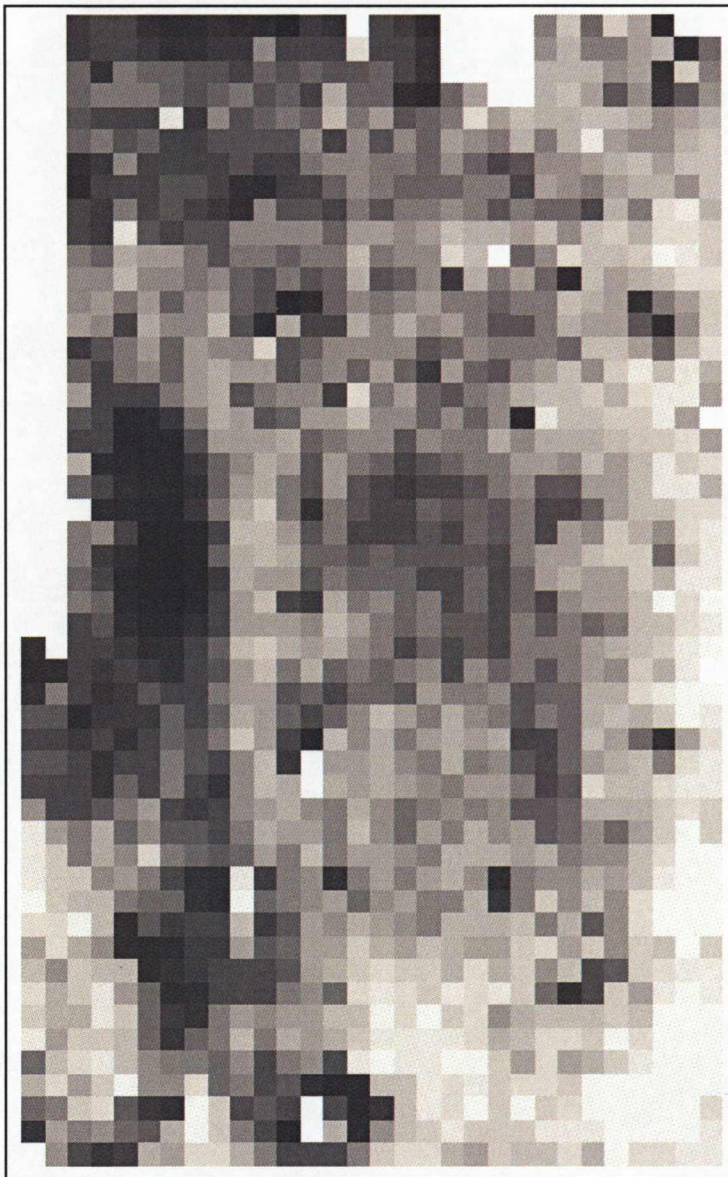
Overzicht van figuren en bijlagen

Figuur 1.	Resultaten van het geofysisch- en booronderzoek.
Bijlage 1.	Vondstenlijst.
Bijlage 2.	Ruwe data weerstandsmetingen.
Bijlage 3.	Boorbeschrijvingen.

Bijlage 1. Vondstenlijst

Boring	Diepte -Mv	Vondsten	Bijzonderheden	Periode
1	10-40 cm	Fragment aardewerk	Grijsbakkend	LME
2	0-40 cm	Fragmenten bot	Onverbrand bot	-
2	0-40 cm	Fragment aardewerk	Roodbakkend, geglazuurd	NT
2	50 cm	Fragment aardewerk	Kogelpot	ME
8	140 cm	Fragment aardewerk	Kogelpot	ME

Bijlage 2. Ruwe data weerstandsmetingen

Het noorden is linksboven op de pagina afgebeeld.

Bijlage 3. Boorbeschrijvingen

Boring 1

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -3,40, Y: 26,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,66, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-10	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus
10-40	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, sterk siltig Archeologie: <i>houtschool:</i> enkele spikkel, <i>aardewerk:</i> enkel fragment, <i>fosfaatvlekken:</i> lichte zweem, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
40-115	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgroengrijs Lithologie: klei, matig siltig
115-135	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgrijs Lithologie: klei, matig siltig, veel dunne humuslagen
135-140	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgrijs Lithologie: klei, matig siltig, spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%)
140-175	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgrijs Lithologie: klei, matig siltig, enkele siltlagen, spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%)
175-225	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgrijs Lithologie: klei, matig siltig, veel dunne siltlagen, spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%)
225-245	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgrijs Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus, enkele zandlagen
245-275	Algemeen: <i>kleur:</i> lichtgrijs Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus, enkele siltlagen

Boring 2

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -9, Y: 26, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,70, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-10	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus Archeologie: <i>aardewerk:</i> enkel fragment
10-40	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, sterk siltig, schelp compleet (niet gedifferentieerd) Archeologie: <i>houtschool:</i> enkele spikkel, <i>fosfaatvlekken:</i> lichte zweem, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
40-70	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs

70-90	Lithologie: klei, sterk siltig Archeologie: <i>houtskool:</i> enkele spikkel Algemeen: <i>kleur:</i> grijs
90-130	Lithologie: klei, matig siltig Archeologie: <i>houtskool:</i> enkele spikkel Algemeen: <i>kleur:</i> grijs
130-150	Lithologie: klei, matig siltig Bodemkundig: enkele Fe-vlekken Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus, enkele humuslagen, spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%)

Boring 3

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -19, Y: 26, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,71, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-15	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus
15-30	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelp compleet (niet gedifferentieerd) Archeologie: <i>onverbrand bot:</i> enkel fragment, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
30-45	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelp compleet (niet gedifferentieerd) Archeologie: <i>fosfaatvlekken:</i> lichte zweem, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment Opmerking: + lst
45-50	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig Archeologie: <i>houtskool:</i> enkele spikkel, <i>fosfaatvlekken:</i> lichte zweem, <i>bouwpuin:</i> veel fragmenten
50-80	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, matig siltig Bodemkundig: enkele Fe-vlekken Archeologie: <i>houtskool:</i> enkele spikkel
80-100	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus Bodemkundig: enkele Fe-vlekken
100-130	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, matig siltig, enkele siltlagen
130-150	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus, enkele siltlagen, spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%) Opmerking: Melanosevlekken
150-190	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs

Lithologie: klei, matig siltig, enkele siltlagen, spoor riet (0-1%)

Opmerking: + lst

Boring 4

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -23, Y: 26, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,72, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-30	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: zand, zwak siltig, sterk humeus, matig fijn Bodemkundig: <i>interpretatie:</i> opgebrachte grond
30-40	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: klei, sterk zandig, matig humeus
40-60	Algemeen: <i>kleur:</i> donkergrijs Lithologie: klei, sterk zandig, matig humeus Archeologie: <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
60-195	Algemeen: <i>kleur:</i> grijsbruin Lithologie: zand, matig siltig, matig fijn
195-220	Algemeen: <i>kleur:</i> donkergroengrijs Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus Opmerking: Melanosevlekken
220-265	Algemeen: <i>kleur:</i> grijsbruin Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, schelpengruis (niet gedifferentieerd), spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%)

Boring 5

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -32, Y: -4, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,75, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal, opmerking: MOESTUIN, HIER NIET GEMETEN WEGENS TEVEEL STRUIKJES

0-5	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus
5-45	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelpengruis (niet gedifferentieerd) Archeologie: <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
45-55	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelpfragment (niet gedifferentieerd) Archeologie: <i>houtschool:</i> enkele spikkel, <i>onverbrand bot:</i> veel fragmenten, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
55-125	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelpfragment (niet gedifferentieerd) Archeologie: <i>houtschool:</i> enkele spikkel, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment

125-150   **Algemeen:** *kleur:* grijs
                  Lithologie: klei, matig siltig, enkele siltlagen

Boring 6

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -38, Y: -4, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,77, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-10   **Algemeen:** *kleur:* donkerbruingrijs
                  Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus

10-20   **Algemeen:** *kleur:* donkergrijs
                  Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus
                  Archeologie: *bouwpuin:* enkel fragment

20-70   **Algemeen:** *kleur:* grijs
                  Lithologie: klei, sterk siltig, schelpengruis (niet gedifferentieerd)
                  Archeologie: *bouwpuin:* enkel fragment

70-120   **Algemeen:** *kleur:* groengrijs
                  Lithologie: klei, matig siltig

120-145   **Algemeen:** *kleur:* groengrijs
                  Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus
                  Opmerking: Melanosevlekken

145-150   **Algemeen:** *kleur:* lichtgrijs
                  Lithologie: klei, matig siltig, enkele siltlagen

Boring 7

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -45, Y: -4, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,77, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-5   **Algemeen:** *kleur:* donkerbruingrijs
                  Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus
                  Bodemkundig: natuurlijke (ongeploegde) A-horizont

5-75   **Algemeen:** *kleur:* bruingrijs
                  Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelpengruis (niet gedifferentieerd)
                  Archeologie: *houtschool:* enkele spikkel, *bouwpuin:* enkel fragment

75-120   **Algemeen:** *kleur:* groengrijs
                  Lithologie: klei, matig siltig, veenbrokken

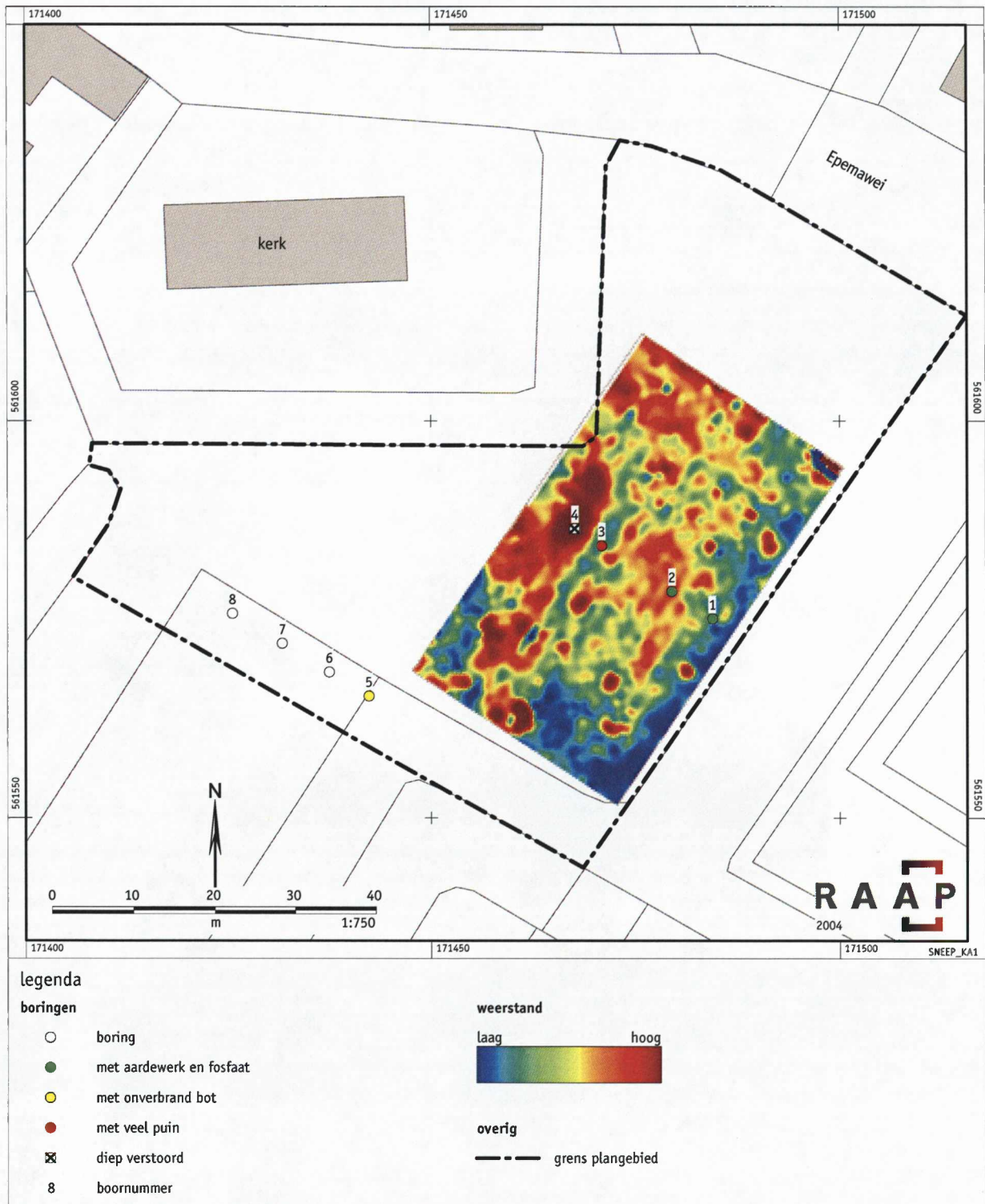
120-140   **Algemeen:** *kleur:* groengrijs
                  Lithologie: klei, matig siltig, zwak humeus, veenbrokken
                  Opmerking: Melanose vlekken

140-175   **Algemeen:** *kleur:* lichtgrijs
                  Lithologie: klei, matig siltig, veel dunne humuslagen, spoor plantenresten (niet gedifferentieerd)(0-1%)

Boring 8

Beschrijver: RES/DOB, datum: 26-10-2004, X: -52, Y: -4, coördinaatsysteem: lokaal coördinaatsysteem, hoogte: 0,87, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: waterpas, provincie: Friesland, gemeente: Sneek, opdrachtgever: Noordpeil, uitvoerder: RAAP Centraal

0-10	Algemeen: <i>kleur:</i> donkerbruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus Bodemkundig: natuurlijke (ongeploegde) A-horizont
10-90	Algemeen: <i>kleur:</i> bruingrijs Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, schelpengruis (niet gedifferentieerd), spoor hout (0-1%) Archeologie: <i>houtschool:</i> enkele spikkel, <i>bouwpuin:</i> enkel fragment
90-140	Algemeen: <i>kleur:</i> grijs Lithologie: klei, matig siltig, veenbrokken Opmerking: VB: verslagen veenbrokken, stug/hard/houtig
140-175	Algemeen: <i>kleur:</i> donkergrijs Lithologie: klei, matig siltig Opmerking: Melanose vlekken

Figuur 1. Resultaten van het geofysisch- en booronderzoek.